

Psalm 23: David zingt de lof op Gods zorg

Psalm 23 (NBV):

¹ Een psalm van David. De HEER is mijn herder, het ontbreekt mij aan niets.

² Hij laat mij rusten in groene weiden en voert mij naar vredig water,

³ hij geeft mij nieuwe kracht en leidt mij langs veilige paden tot eer van zijn naam.

⁴ Al gaat mijn weg door een donker dal,

ik vrees geen gevaar, want u bent bij mij, uw stok en uw staf, zij geven mij moed.

⁵ U nodigt mij aan tafel voor het oog van de vijand,

u zalft mijn hoofd met olie, mijn beker vloeit over.

⁶ Geluk en genade volgen mij alle dagen van mijn leven,

ik keer terug (NBV 1951: Ik zal verblijven) in het huis van de HEER tot in lengte van dagen.

Inleiding: niet oppervlakkig lezen

De meest bekende psalm uit de Bijbel is ongetwijfeld Psalm 23. Daardoor loop je het risico dat je die psalm oppervlakkig leest. Dat kan op twee manieren.

Niet al te lieflijk

Allereerst kun je Psalm 23 al te lieflijk lezen. Dat wordt in de hand gewerkt door de afbeeldingen van Jezus als de goede herder. Die geven een zachtaardig beeld van een herder die zorgzaam een lammetje in de armen draagt en in rustige dreven rondtrekt.

Dat zoetige klopt niet met de oosterse realiteit van vroeger. Het is waar, een herder kon heel behoedzaam omgaan met z'n schapen: hij joeg ze niet op, want dat kon hem schapen kosten, en als het nodig was droeg hij een lam in z'n armen. Een goede herder had hart voor z'n schapen. Intussen was het herder zijn een hard beroep. Soms moest hij roofdieren te lijf gaan en de kudde tegen dieven verdedigen. Het waren dan ook knapen die van wanten wisten. Denk maar aan wat David in een gesprek met Saul over zichzelf vertelde: 'Ik heb altijd de kudde van mijn vader gehoed. Wanneer er een leeuw of een beer kwam om een schaap of een geit uit de kudde te stelen, ging ik erachteraan, overmeesterde hem en redde het dier uit zijn muil. En als hij me wou aanvallen greep ik hem bij zijn kaken en sloeg ik hem dood.' (1 Samuel 17:34-35,37; overigens erkende David dat z'n redding 'uit de klauwen van leeuwen en beren' uiteindelijk aan God te danken was).

Het zoetige van die platen klopt ook niet met Psalm 23 zelf. De inhoud daarvan is bepaald niet een en al lieflijkheid. Er is sprake van 'een donker dal' en van vijanden. Daar komt bij dat deze psalm volgt op Psalm 22. Omdat de oorspronkelijke bijbellezers nooit geïsoleerde teksten lazen, mag je aannemen dat Psalm 22 op de een of andere manier hoort mee te klinken bij het lezen van Psalm 23. Vergelijk je beide psalmen dan kom je tegenstrijdige emoties tegen:

23:1: De HEER is mijn herder, het ontbreekt mij aan niets. Daartegenover:

22:2,12: Mijn God, mijn God, waarom hebt u mij verlaten? U blijft ver weg en redt mij niet, ook al schreeuw ik het uit...Blijf dan niet ver van mij, want de nood is nabij en er is niemand die helpt.

23:2: Hij laat mij rusten in groene weiden en voert mij naar vredig water. Daartegenover:

22:16: Mijn kracht is droog als een potscherf, mijn tong kleeft aan mijn gehemelte, u legt mij neer in het stof van de dood.

Natuurlijk blijft waar dat David in Psalm 23 de lof zingt op Gods zorg, omdat die zorg hem geborgenheid geeft en onaantastbaar maakt (zie wat in 1 en 2 volgt). Maar gezien sommige details uit die Psalm en gezien Psalm 22 was er vaak sprake van een aangevochten vertrouwen. Het zal hem dan ook vast zijn overkomen dat de lof op Gods zorg hem in de keel bleef steken, omdat hij zich verloren voelde. Het is voor Gods kinderen nu eenmaal vaak vechten om te blijven vertrouwen op Gods zorg voor hen.

Niet al te geestelijk

Je kunt ook oppervlakkig met Psalm 23 omgaan door die psalm al te geestelijk te lezen. Dat wordt in de hand gewerkt door de manier waarop de Statenvertaling uit 1637 en de NBG-vertaling uit 1951 vers 3 hebben vertaald: 'Hij verkwikt mijn ziel'; Het Boek / Het nieuwe Leven uit 2011 sluit daarbij aan: 'Hij verfrist mijn innerlijk.' De NBV uit 2004 kiest voor een bredere vertaling: 'Hij geeft mij nieuwe kracht.' Gods inzet betreft niet alleen het geestelijke terrein maar ons héle bestaan, geestelijke én materiële zaken. God is immers de Schepper van alles. Omdat Hij trouw is aan zijn schepping heeft Hij hart voor ons innerlijk maar evengoed voor ons verdere leven, inclusief het materiële aspect.

Deze uitleg spoort met het tweede gedeelte van Psalm 23, waar God wordt voorgesteld als een gastheer. Je kunt die passage geestelijk uitleggen en dan denken aan een offermaaltijd.

Maar zoals vaker in Davids psalmen kun je ook denken aan een bepaalde geschiedenis. Verschillende keren wordt het immers expliciet vermeld dat David een psalm gedicht heeft in reactie op het optreden van z'n vijanden: Saul, Absalom en anderen (3:1; 7:1; 18:1; 52:1; 54:1; 56:1; 57:1; 59:1; 60:1). Dan kun je Psalm 23b lezen als een beschrijving van de rust die hem tijdens een confrontatie met vijanden werd geboden aan een heus diner. Overigens wordt dit niet concreet gemaakt. Zoals vaker in de psalmen blijft de inhoud algemeen en is die op diverse situaties van toepassing. Ik acht het goed mogelijk dat David in deze psalm oorspronkelijk reageert op gebeurtenissen tijdens z'n vlucht voor Absalom (zie 1 Samuel 16-17). In 1 en 2 ga ik hier zelfs van uit, want al klopt deze verbinding met 1 Samuel 16-17 niet, dan nog is die verbinding bruikbaar om duidelijk te maken hoe concreet je deze psalm kunt lezen.

Door op deze manier de Psalm niet al te lieflijk en al te geestelijk te lezen krijgt de psalm kleur en komt de inhoud daarvan midden in de harde realiteit te staan en slaat die op het concrete leven van alledag.

1 Gods zorg geeft geborgenheid

Dit wordt beeldend zo aangegeven: 'Hij laat mij rusten in groene weiden en voert mij naar vredig water' (23:2). De herder zorgt er dus voor dat er genoeg eten is. Ook ziet hij telkens uit naar rustplaatsen aan het water, zodat de schapen alle tijd hebben om te drinken. In Nederland is dat voor een herder gemakkelijk want overal is voldoende voedsel en water. Maar in het Oosten is dat een heel karwei, want daar heb je te maken met droge, rotsachtige grond vol doornstruiken en met een blakerende zon.

De psalm vervolgt: 'Hij leidt mij langs veilige paden' (23:3). De herder wil natuurlijk voorkomen dat er schapen onderweg verongelukken. Daarom kiest hij voor de veiligste route, en voor de kortste: er moeten geen schapen bezwijken door de zwaarte van de tocht. Dat doet hij volgens de psalm 'tot eer van zijn naam': hij héét herder, maar dan wil hij ook als een echte herder handelen.

Zo beschrijft David in feite z'n eigen optreden als herder, maar hij past dit toe op God. Hij heeft het zelf ervaren hoe God als een herder voor hem heeft gezorgd.

Allereerst heeft hij Gods geestelijke zorg ondervonden. En hoe heeft God hem laten rusten in groene weiden (23:2)? Door hem via de profeet Samuel aan te kondigen: 'Jij zult koning van Israël zijn' (1 Samuel 16:12-13) en door hem via de profeet Natan de belofte te geven: 'Jou stel ik in het vooruitzicht dat je koningshuis eeuwig zal voortbestaan en je troon nooit zal wankelen' (2 Samuel 7:16). Alleen al hierdoor gaf God aan David telkens nieuwe kracht (23:3). Gods beloften gaven hem houvast en deden hem opveren, want het leefde voor hem dat God trouw was aan zijn beloften.

Daarnaast heeft David Gods materiële zorg ondervonden. Daarbij kunnen we, zoals gezegd, denken aan de tijd dat hij voor Absalom op de vlucht was. Want wat gebeurde er toen David Jeruzalem uittrok?

Toen kwam 'Siba, de dienaar van Mefiboset, hem met een span ezels tegemoet. Deze waren bepakt met 200 broden, 100 plakken rozijnen, 100 verse vruchten en een zak wijn. 'Wat hebt u daar?' vroeg de koning, en Siba zei: 'De ezels zijn voor de koninklijke familie om erop te rijden, het brood en de vruchten zijn voor de soldaten om te eten en de wijn is om te drinken voor wie uitgeput raakt in de woestijn.' (2 Samuel 16:1-2)

Doordat op deze manier Davids vrienden zorgden voor eten, drinken en vervoer deed hij de ervaring op: 'Inderdaad, God laat mij rusten in groene weiden.'

Een tijdje later kregen vrienden van David de opdracht van Chusai: 'Zend zo snel mogelijk bericht naar David dat hij de nacht niet doorbrengt aan deze kant van de Jordaan, maar onmiddellijk oversteekt, anders worden hij en iedereen die bij hem is van de aardbodem weggevaagd' (2 Samuel 17:16). Zo werd hem een veilige route gewezen en ondervond David: 'God leidt mij langs veilige paden.'

Door dit alles kreeg hij lichamelijk en geestelijk spankracht. Oppervlakkig gezien waren bij deze gelegenheid alleen vrienden in de weer. Maar David zei in z'n psalm: ik zie in dit alles God met zijn zorg.

Dit alles kunnen wij op ons toepassen, want God is niet veranderd. Nog altijd kunnen we de lof zingen op zijn inzet. Daarbij moeten we goed beseffen: we hebben geen enkel recht op die inzet. We hebben door ons telkens terugkerende falen alles verbeurd bij God. Als Hij genoeg van ons had gehad, hadden we dat verdiend. Maar het wonderbaarlijke is: we hebben nog altijd reden de lof op Gods zorg te zingen. Dat kan dank zij Christus. Hij is de goede herder, die zijn leven heeft gegeven voor zijn schapen. Bovendien zegt Hij van zichzelf: 'Ik ben gekomen om hun het leven te geven in al zijn volheid' (Johannes 10:10,11,15). Christus is er dus op gespist dat we tot bloei komen. Dank zij Hem zijn die troostvolle woorden uit Psalm 23 nog altijd geldig. Maar laten we er goed van doordrongen zijn: Christus heeft zijn bloed daarvoor laten vloeien.

Het is waar, die geborgenheid bij God kunnen we niet bewijzen. Je zou kunnen zeggen: de situatie waarin we verkeren is het resultaat van onze inzet en is verder een kwestie van geluk of pech. Maar door het geloof zeggen we dat we uiteindelijk alles te danken hebben aan Gods inzet voor ons. We worden gestimuleerd dan ook oog te hebben voor Gods inzet.

Laten we allereerst oog hebben voor Gods geestelijke zorg. Het lijkt erop dat we niet met iets opzienbarends te doen hebben. Het gaat over kerkelijke activiteiten, met de Bijbel, water, brood en wijn in het centrum; verder zijn er mensen bezig met hun liefde, hun steun, hun correctie. Maar dat gewone heeft een diepere dimensie: in dat alles kunnen we God bezig zien als herder. Via Woord en sacramenten biedt Hij ons vergeving en via helpende mensen maakt Hij ons weerbaar en geeft Hij ons houvast.

Daarnaast is er Gods materiële zorg. Ook dat lijkt zo op het oog heel gewoon, want we hebben het dan over eten, onderdak en werk – zaken waar velen over beschikken. Maar dat is geen kwestie van mazel, geloven we. In dit alles merken wij op: 'De HEER is mijn herder, Hij laat mij rusten in groene weiden' (23:1,2). God laat ons niet in de steek maar geeft ons wat we materieel nodig hebben.

Psalm 23 stimuleert ons vertrouwen te hebben in Gods inzet. Menselijk bezien is ons leven heel onzeker, want wat zal de dag van morgen ons brengen? Vast een mengeling van mooie en nare dingen. Tegelijk kunnen we gerust zijn over Gods betrokkenheid bij ons, want: Hij 'leidt mij langs veilige paden tot eer van zijn naam' (23:3). Het is dus zijn eer te na als wij tekort zouden komen. Daarom hoeft er geen twijfel over te bestaan: wat er ook aan de orde mag zijn in ons leven, Gods zorg is gaande.

2 Gods zorg maakt onaantastbaar

Is het spreken over Gods zorg niet goedkoop, niet wereldvreemd? Gods kinderen overkomt immers heel wat naars. Je kunt teleurgesteld zijn door wat mensen je aandoen; je kunt met ziekte te maken hebben of je werk is niet optimaal; je kunt geraakt worden door wat er elders in de wereld aan ellende bestaat. Dat kan zomaar spanning oproepen, je angstig maken of pijn doen. Daaruit zou je kunnen concluderen: 'Psalm 23 bevat wel mooie troostvolle woorden maar klopt niet met de harde realiteit.'

Uit twee dingen blijkt dat David beslist geen oogkleppen voor had. Allereerst is het van belang (zoals ik in de inleiding al zei) dat Psalm 23 na 22 komt. Beide staan op naam van David. De 1^e helft van Psalm 23 mag dan idyllisch lijken, vol rozengeur en maneschijn. Maar Psalm 22 geeft aan dat David tijdens geënd heeft waarin hij zich verscheurd voelde. Laten we beide psalmen weer met elkaar vergelijken:

23:3: 'Hij geeft mij nieuwe kracht.' Daartegenover:

22:15-16: 'Als water ben ik uitgegoten, mijn gebeente valt uiteen, mijn hart is als was, het smelt in mijn lijf. Mijn kracht is droog als een potscherf, mijn tong kleeft aan mijn gehemelte, u legt mij neer in het stof van de dood.'

23:3: 'Hij leidt mij langs veilige paden.' Daartegenover:

22:17: 'Honden staan om mij heen, een woeste bende sluit mij in.'

23:4: 'Ik vrees geen gevaar.' Daartegenover:

22:3: 'Mijn God!' roep ik overdag, en u antwoordt niet, 's nachts, en ik vind geen rust.'

23:5: 'U zalft mijn hoofd met olie, mijn beker vloeit over.' Daartegenover:

22:17-19: 'Zij hebben mijn handen en voeten doorboord...Zij kijken vol leedvermaak toe, verdelen mijn kleren onder elkaar en werpen het lot om mijn mantel.'

Daarnaast kent Psalm 23 ook zelf een donkere kant. De dichter heeft het er immers over dat z'n weg soms door 'een donker dal' (23:4) gaat. Daarbij kunnen we denken aan een diepe smalle kloof, waarin geen zonlicht kan doordringen. Dat is een gevaarlijke plek voor een kudde schapen, want daar kunnen roofdieren op de loer liggen of moeilijk zichtbare gleuven of rotsen een ongeluk veroorzaken. Verder heeft de dichter het over vijanden die hem achtervolgen (23:5): een bedreigende situatie.

Er bestaat dus spanning tussen Gods zorg en de donkere realiteit. Maar die spanning brengt David niet in de war, want voor hem is Gods inzet overheersend. Daarom kan hij zeggen: 'Ik vrees geen gevaar, want U bent bij mij, Uw stok en uw staf, zij geven mij moed' (23:4). Met de stok wordt de knuppel bedoeld waarmee de herder wilde dieren te lijf gaat; die biedt de schapen dus bescherming. Met de staf is de lange stok bedoeld waarmee hij weglappende schapen corrigerend kan aanraken en waarmee hij onderweg de grond aantikt zodat de schapen de juiste koers kunnen horen. We kunnen dit toepassen op de barre tocht van David vanuit Jeruzalem, toen hij vluchtte voor Absalom. Toen heeft hij immers dat route-advies van Chusai gehad en daarmee is hij niet bedrogen uitgekomen. We kunnen ook denken aan de veldslag, waardoor Absalom is uitgeschakeld. In dat alles toonde God zich de goede herder.

De dichter laat dan het beeld verspringen: 'U nodigt mij aan tafel...U zalft mijn hoofd met olie, mijn beker vloeit over' (23:5). Een hele verademing voor de dichter. Z'n vijanden zaten hem op de hielen, maar aan het einde van z'n tocht ondervond hij echt-oosterse gastvrijheid, waarmee hem tegelijk veiligheid werd geboden, 2 Samuel 17:

27 Toen David in Machanaïm aankwam, werd hij bevoorrad door Sobi, de zoon van Nachas, uit Rabba, de hoofdstad van Ammon, door Machir, de zoon van Ammiël, uit Lo-Debar en door de Gileadiet Barzillai uit Rogelim.

28 Ze brachten hem en zijn aanhangers dekens, kookgerei en voedsel: tarwe, gerst, meel, geroosterd graan, bonen en linzen, 29 en honing, boter, kaas en schapen en geiten. 'Want, 'zeiden ze, 'u allen zult in de woestijn wel uitgeput zijn geraakt, en hongerig en dorstig.'

David heeft dus terecht z'n vertrouwen op God gesteld. Die heeft via Davids vrienden als een gastheer voor hem gezorgd. Opmerkelijk in de psalm is dat David in het gedeelte over die maaltijd niet meer óver God spreekt, maar God áánspreekt: zo dankbaar is hij God.

En dan vervolgt de psalm: 'Geluk en genade volgen mij alle dagen van mijn leven' (23:6). Wat een tegenstelling: De harde praktijk was dat vijanden hem achtervolgden; daarbij past de zelftypering van David uit 22:7: 'Ik ben een worm en geen mens, door iedereen versmaad, bij het volk veracht.' Maar belangrijker dan de harde praktijk was voor David dat hij door Gods gunst en trouw werd gevolgd, en dat niet slechts tijdelijk maar z'n hele leven.

En dan sluit de psalm af: 'Ik keer terug in het huis van de HEER tot in lengte van dagen' (23:6). Dat is z'n hoogste verlangen, want in het heiligdom is God speciaal aanwezig en worden verzoenende offers gebracht. Uit de gekozen woorden blijkt dat David zeker was van de afloop. Hij mocht nu honderden kilometers van Jeruzalem verwijderd zijn, hij zóu er terugkomen en daar dan blijvend vertoeven.

Zo maakt Gods zorg hem onaantastbaar. Er gebeurde van alles in z'n leven maar constant kon vaststaan: God zag materieel naar hem om en gaf hem zijn gunst.

Dat mogen wij op ons toepassen, want God is niet veranderd. Nog altijd maakt zijn zorg ons onaantastbaar. En waarom? Weer wijs ik op Christus, de goede herder. Zeker van Hem geldt dat Hij door een donker dal is gegaan. Hij is als het ware tot in de hel afgedaald en dat verlaten door God. Maar Hij is erdoor gekomen. Daarom is onze ellende in allerlei opzicht begrensd. Daar kunnen we op vertrouwen, maar dan moeten we wel oog hebben voor Gods inzet voor ons.

We kunnen door onze moeiten in de put zitten, zodat ons met betraande ogen afvragen: 'Hoe kom ik erdoor?' Maar dan komt opeens iemand aan de deur die ons opbeurt; zo wordt werkelijkheid: 'U bent bij mij, uw stok en uw staf, zij geven mij moed' (23:4). Of een belofte van God dringt zich aan ons op, waardoor we opeens weer spankracht hebben; zo ervaren we het: 'Geluk en genade volgen mij alle dagen van mijn leven' (23:6). We hebben dus alle reden vertrouwen te hebben op Gods zorg.

Gaan we alleen af op onze problemen, dan kan het lijken alsof het troostvolle van Psalm 23 niet van toepassing is. Intussen is waar: God laat ons niet aan ons lot over. We zijn veilig bij Hem. Zijn inzet voor ons strekt zich zelfs uit tot voorbij dit leven. We komen op onze bestemming, zodat we het letterlijk gaan ervaren: ik verblijf 'in het huis van de HEER tot in lengte van dagen' (23:6).

Om dat alles geldt: 'Het ontbreekt mij aan niets' (23:1). Dat is een dwaze uitspraak als je let op wat je mist qua relaties, gezondheid, werk. Dan lijkt alleen van toepassing: 'Waarom hebt U mij verlaten?' (22:2). Maar 23:1 is ter zake als je oog hebt voor God als onze herder. Dan merk je het in je leven op hoe Hij geborgenheid geeft en onaantastbaar maakt. Ook Christus staat daarvoor garant, want Hij heeft beloofd: 'Ik ben met jullie, alle dagen, tot aan de voltooiing van deze wereld' (Matteüs 28:20).